Refleksije indijske filozofije u pjesništvu Tina Ujevića

Vukić, Martina

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:987034

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

Odjel za kroatologiju

REFLEKSIJE INDIJSKE FILOZOFIJE U PJESNIŠTVU TINA UJEVIĆA

Završni rad

Kandidat: Martina Vukić

Mentor: doc. dr. sc. Davor Piskač

Zagreb, rujan 2017.

Sadržaj

1. Uvod ... 1
2. Istočnjačka i zapadnjačka filozofija ... 2
3. Indijska filozofija u radovima Tina ujevića ... 3
   3.1. Silazak Arijaca ... 4
   3.2. Budizam ... 4
      3.2.1. Mādhyamika ili nauk o praznini ... 5
   3.3. Filozofija vedante ... 6
   3.4. Aupanišada fragment ... 6
   3.5. Ramanudža ... 7
4. Interpretacija pjesama ... 9
   4.1. Interpretacija prolaznosti u kontekstu budističke filozofije ... 9
   4.2. Od patnje do oslobođenja ... 10
   4.3. Temeljno učenje filozofije Upanišada u Tinovoj pjesničkoj prozi i poeziji ... 12
      4.3.1. Filozofija Upanišada u pjesničkoj prozi ... 12
      4.3.2. Filozofija Upanišada u pjesmi Mistički prostor noći ... 13
      4.3.3. Par taktova iz astrologije ... 17
5. Zaključak ... 20
6. Izbor iz bibliografije ... 21

1. Uvod

Cilj ovog rada je dokazati da se indijska filozofija, ponajviše filozofija hinduizma i budizma odrazila u pjesništvu Tina Ujevića. Pjesnik se dio života posvetio aktivnim proučavanjem istočnjačke kuluture, a ponajviše indijskom kulturom i filozofijom te je to ostavilo traga u njegovom stvaralaštvu.

Interpretacije njegovih pjesama su nepotpune bez pogleda na Daleki Istok, stoga ću radi približavanja teme u prvom poglavlju ukratko usporediti zapadnjačku i istočnjačku filozofiju, a u nastavku ću interpretirati nekoliko njegovih eseja koji se tiču indijske filozofije relevantnih za daljnje dokazivanje teze, odnosno za interpretaciju njegovih pjesama.

Nekolicina autora je obratila pažnju na njegova prozna djela koja se tiču indijske kulture, no još nitko nije interpretirao pjesme u kontekstu indijske filozofije, stoga je rad istraživačke prirode, a interpretacija je originalna.

2. Istočnjačka i zapadnjačka filozofija

Istočnjačka filozofija kao i zapadnjačka, između ostalog, želi objasniti svijet u kojem živimo. Dok se zapadnjačka filozofija oslanja isključivo na racionalnost i intelektualno promišljanje, u istočnjačkoj filozofiji postoji i praktična primjena filozofije, koja ne isključuje intelekt niti ga poriče niti odbacuje, već teži tome da ga transcendira.

Kada bismo raščlanili korijen riječi *philosophos* ona bi značila ljubav prema mudrosti, a mudrost za sobom povlači spoznaju. Nešto moramo spoznati kako bismo bili mudri. U tom slučaju filozofija se može okarakterizirati kao potraga za spoznajom. Najbitnije pitanje istočnjačke filozofije je „Tko sam zapravo ja?“ Dakle, „ključ“ indijske filozofije leži u spoznaji samoga sebe.[1] Ujedno, to je i sama izrjeka starog grčkog filozofa Sokrata: „Spoznaj samoga sebe.“ Treba naglasiti da je zapadnjačka filozofija i nastala pod utjecajima arapske filozofije koja je bila u dodiru s indijskom filozofijom. Dakle „Istok“ i „Zapad“ filozofije u svojim korijenima i u svojim počecima nisu bile toliko oprečne jedna drugoj kao što su to danas.

Spomenuvši „ključ“ indijske filozofije, navest ću stihove iz Ujevićeve pjesme napisane 1919. godine u kojima se prepoznaje i njegova težnja za takvom vrstom spoznaje. U pjesmi Tajanstva nailazimo na stihove: „Ko sam i što sam, što ću, koga volim, / što tražim, kuda idem, za čim lutam? - / Uzalud nebo za odgovor molim, // uplašen sobom svoje suze gutam; / tajanstvo stvari života zebe, / ne poznam ništa, a najmanje sebe.“

Odgovor na ključno pitanje (tko sam zapravo ja) nosi samooslobođenje, kraj svih patnji, nirvanu, osjećaj kozmološkog jedinstva i spoznaje bezvremene zbilje u vječnom sada koja se nalazi onkraj svakodnevnih pojava i vertikalnog razmišljanja i poimanja vremena. Ta istina se ne spoznaje samo intelektom već cijelim bićem.

S navedenim pojmovima Ujević se susreo u čitanjima prijevoda istočnjačkih svetih spisa i ostalih djela koja se tiču indijske kulture i filozofije[2] koje je i prevađao te komentirao. Čak se u jednom osobnom pismu 1932. raspitivao gdje bi mogao nabaviti sanskrtsku grmatiku, što upućuje na to da je sam htio prevađati izvorne tekstove hinduističke tradicije te se u njemu potpisuje „Aum! Ganeši hvala i slava. / Pozdrav od Tina Ujevića“[3], što se može tumačiti kao pjesnikovo doživljavanje indijske filozofije na osobnoj i intimnoj razini. U sljedećem poglavlju će biti više riječi o njegovim radovima koji se tiču indijske kulture.

[1] HIRIYANNA 1975: 30-38.
[2] Ružica Čičak u *Radu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* navodi indijsku bibliografiju kojom se Tin Ujević služio: ČIČAK 1978: 475-478.
[3] ČIČAK 1978: 480.

3. Indijska filozofija u radovima Tina ujevića

U izdanju *Sabranih djela* Tina Ujevića 1963. godine izašli su svi eseji i rasprave o indijskoj filozofiji, književnosti i povijesti. Većinu svojih zapisa o Indiji, njih osamnaest, objavio je između 1930. i 1933. uključujući i šest prepjeva bengalske lirike u sarajevskom časopisu *Pregled* i splitskoj *Jadranskoj pošti*. Ostale radove je objavljivao u sarajevskiim časopisima *Večernja pošta*, *Novi čovjek*, *Reflektor* i *Slobodna riječ*; u zagrebačkom časopisu *Riječ* te u beogradskim časopisima *Misao* i *Pravda*.

U *Sabranim djelima* izašli su naslovi koji još do tada nisu bili objavljivani, a to su: *Staroindijska kultura*, *Historijski i legendarni Buda*, *Hinajana*, *Sufizam-Kabir-Inajatkan* i *Hinancang: budizam u Kini i Indiji sedmoga stoljeća o Hristu*. Sveukupno 29 proznih radova o Indiji obuhvaća blizu 300 stranica, a u većini njih Ujević se dotiče same indijske filozofije koja je usko povezana sa samom religijom hinduizma i budizma.[4] Njegovi radovi o indijskoj povijesti, kulturi i filozofiji nisu pisani znanstveno, već su imali „namjeru da šire progovore – ponekad i polemički, a gotovo uvijek kritički u odnosu prema evropocentrističkom poimanju i tumačenju historije i razvoja civilizacije – o osnovnim značajkama indijske društvene i duhovne stvarnosti.“[5] Dakle, njegovi radovi imaju književnu vrijednost.

Široki je raspon indoloških tema koje su zanimale Ujevića te tako on piše o civilizaciji Mohenjo-Dāro i njezinim tragovima u vedskoj Indiji, o dolasku Arijaca u Indiju, o sudbini budizma u Indiji i Kini u 7. st. pr.Kr., o utjecaju islama u indijskom društvenom i duhovnom razvoju. Nekoliko Ujevićevih zapisa se bavi Buddhinim životom i pojmovima budističke etike te kasnijim razvojnim pravcima budističke filozofije unutar pojedinih škola.[6] Pjesnika privlače i najstariji indijski spisi – Vede i filozofija Upanišada, koja je osnova indijske filozofije i inspiracija kasnijim filozofskim sistemima kao što je filozofija vedante[7], o kojoj Ujević također piše i predstavlja njezina dva najistaknutija mislioca, Šankaru i Rāmānuju. Uspoređujući modernu i drevnu Indiju piše eseje o Rāmākrišni i Vivekānandi, o bengalskoj poeziji, o Tagoru i Gandhiju pa čak i prevodi Tagoreove pjesme.[8]

Iako je svaki pjesnikov spis koji se tiče indologije značajan jer dokazuje i prikazuje pjesnikovu inspiriranost indijskom tematikom te potvrđuje interes koji je imao za filozofiju

[4] ČIČAK-CHAND 1980: 11-13.
[5] ČIČAK-CHAND 1980: 12-13.
[6] ČIČAK-CHAND 1980: 15-16.
[7] U prijevodu Veda znači znanje, a anta kraj, što bi značilo kraj znanja ili kulminacija znanja. Postoji 4 Veda: Rg Veda, Samaveda, Yayur Veda, Atharvaveda. Vede su svete knjige hinduizma.
[8] ČIČAK-CHAND 1980: 16-17.

Istoka, zbog moguće preopširnosti, naglasak će ipak biti na onim, ne svim, indološkim temama koje se eksplicitno dotiču filozofije. Progovarajući o njegovim esejima ujedno ću i prokomentirati i interpretirati Ujevićevo shvaćanje indijske filzofije i samu filozofiju.

3.1. Silazak Arijaca

U eseju „Silazak Arijaca“ posvećuje pažnju Rgvedi, himnama posvećene bogovima, odnosno mnogolikim manfiestacijama jedne jedine sile koja pokreće svijet. U posljednjim himnama nailazi na prve začetke filozofskog razmišljanja: „Otkuda je dakle to stvaranje došlo. / Da li je stvoreno, da li nestvoreno: / to zna samo taj što odozgo sve motri / na najvišem nebu – ili ni on ne zna?“[9]

3.2. Budizam

Na temu budizma Ujević je napisao osam članaka i eseja od kojih je pet posvećeno samom Buddhinom životu: *Gautamin labuđi pjev, Moral Buddhine legende, Čovjek i duhovni učitelj, Historijski Buda, Historijski i legendarni Buda*[10] U eseju *Historijski i lgenedarni Buda* u kojem osim povijesti nastanka i razvoja budizma opisuje i temelje budističke filozofije te navodi bitne razlike između dvaju osnovnih pravaca budizma: hinayane i mahayane.[11] U navedenom eseju piše: „Historija razvoja evropske misli bi bila nepotpuna bez osvrta na drevni Istok, na Indiju Bude i na Kinu Laocea. Poznavajući taj daleki svijet, bolje pojmimo i shvatamo svoje uspjehe i traženja.“[12] Ovo potvrđuje važnost koju pridodaje istočnjačkoj filozofiji i kako je i više nego relevantno proučiti njegovo pjesništvo u tom kontekstu.

U članku *Čovjek i duhovni učitelj* Ujević govori o Buddhinoj metodi izlaganja predmeta rasprave, o Buddhinom izbjegavanju raspravljanja o metafizičkim pitanjima te ističe značaj budističkih pripovijetki, basni i legendi u popularizaciji budističkog učenja.[13]

U tekstu Hinayana raspravlja o prirodi realnosti i mogućnosti spoznaje sa stajališta dviju glavnih škola hinayana pravca: vaibhašike i sautrantike. Prvi ističu neposrednost

[9] ČIČAK-CHAND 1980: 18
[10] U spisima Čovjek i duhovni učitelj, Historijski Buda, Historijski i legendarni Buda koristio se knjigom Hermana Beckha: Buddhismus – Buddha un seine Lehre, Berlin-Leipzig 1919. i ostalim piscima: „Ovom prilikom uzeću za vodiča mali spis Hermana Beckha, ali služeći se i upotpunjavajući ga drugim radovima kojih danas ima u izobilju“ (ČIČAK-CHAND 1980:20).
[11] ČIČAK-CHAND 1980: 20-21
[12] ČIČAK 1978: 513; ČIČAK-CHAND 1980: 21
[13] ČIČAK-CHAND 1980: 20

percepcije vanjskog svijeta, a drugi tvrde da je percepcija posredna jer o egzistenciji stvari je moguće zaključiti „samo kroz sliku koja nije ništa drugo nego otisak ili odbljesak u svijesti“[14], te nastavlja „Budi originalni budhizam dokazivao je da je sve prolazno i prijelazno; to se zove impermanencija. Impermanenciju su Sauntrantike samo još jače istaknuli; stvari su trenutne kao oblak, kao talas.“[15]

Ujević progovara o prolaznosti svega pojavnoga, o nepostojanju jastva i patnji koja za *neprobuđenog* nužno proizlazi, zatim navodi i objašnjava učenje o četiri plemenite istine: istine o postojanju patnje, nastanku patnje, o uništenju patnje i o osmeročlanom putu koji vodi iz patnje.[16]

3.2.1. Mādhyamika ili nauk o praznini

Središnji pojam budističke škole mādhyamike ili filozofije srednjeg puta[17] jest sunyatā.[18] Ona ukazuje na nepostojanje jastva, a shvaća se kao i najviše načelo - apsolut, to jest oslobođenje. „Ona razlikuje dvije vrste istine, *relativnu* (samvrtti) o stvarnosti svakodnevnog života koju obilježava dvojstvo, i *apsolutnu*, najviši smisao (paramārtha) u kojoj nema dvojstva. (...) Vrhovnu istinu, dakle, ne možemo spoznati razumom, već mudrošću i intuitivnim iskustvom.“[19]

U svojim esejima piše o navedenoj školi i vuče paralelu s grčkim filozofima: „Sve je prazno. Sve je obmana. Mišljivo nema objektivne stvarnosti, te je puka etiketa, ali iza njega se skriva tathātā, ono što jest i kako, quidditas, nirvana, u kojoj je jedino apsolutna nepomišljiva istina. Stvari postoje doduše u koliko su mišljene, ali pošto prava istina nadilazi razum podvrgnut relativnosti i zabludi, fenomenalni svijet je lišen samostalnosti, protivurječan, prazan. Madijamika ne brani jedne teze nego dokazuje pogrješnost svih njih skupa, a njihovo je omiljeno oružje reductio ad absurdum iznalaženjem sve novijih i sve mnogobrojnijih antinomija. Neki su od njih npr. dokazivali poput Zenona Eleaćanina, analizom dijelova pokreta, da pokret ne postoji; drugi su negirali definicije, jer nisu saglasne sa svojim predmetom; treći su pobijali uzrok, jer bi morao biti ili isti s posljedicom, ili drugačiji od nje, (...) Spas je u smrti diskurzivne misli, a empirička stvarnost je fatamorgana ili optička varka.

[14] ČIČAK-CHAND 1980: 21
[15] ČIČAK 1978: 492.
[16] ČIČAK-CHAND 1980: 21.
[17] Dolazi od naziva srednji put kojim se obilježava Buddhin nauk.
[18] praznina
[19] ŠKORIĆ 2004: 56-57.

Sve je prazno, a time pada u prazninu i karma, samsara, te čak i nirvana. Samo intuicija raspršava mrak avidje.[20]“[21]

3.3. Filozofija vedante

Tri Ujevićeva rada bave se filozofijom vedante: *Aupanišada fragment, Agresivni vedantizam od Šankare do Ašokanande* i *Ramanudža*.[22] Ukratko ću protumačiti najbitnije dijelove eseja Ramanudža i Aupanišada fragment kako bi se dobio jasniji uvid i jasnoća u analizi pjesama koje će biti interpretirane kasnije.

3.4. Aupanišada fragment

Fundamentalni tekstovi vedante su Upanišade[23], Vedanta-sutra i Bhagavad-gita. Ne postoji jednoznačna interpretacija tih tektova; postoji nekoliko škola vedante koje se razlikuju po tumačenju prirode odnosa i stupnju identiteta između individualne pojedinačne duše (Ātman) i apsoluta (Brāhman). Pjesnik ovako piše o Ātmanu: „Jer što je taj Atman u suštini ako ne ljubav za sve stvari, za cijelo čovječanstvo i sav svemir, za duh i prirodu, na taj način da i najprezrenije sitnice imaju značenje utapanja u opći osjećaj bratstva“.[24]

Ujević je sažeo dva osnovna učenja Upanišada: 1. jedinstvo Brāhmana i Ātmana (kozmičke i individualne svijesti), 2. učenje o samsari[25] te nastavlja: „Time će one osiromašiti, oduzet ćemo im njihov bujni i šaroliki kaos, smrvit ćemo u prah ono što se temelji za oprečna stanovišta interpretacije. Od više bogova doći ćemo do jednog duha, taj duh će biti od prirode svijesti, ali ta svijest bit će vrlo slična slobodi podsvijesti mijena: pitat ćemo se uzalud da li je on saznatljiv ili nesaznatljiv, ali dopustit ćemo za volju teze da je iskusiv u trenutku, kada identitet između subjekta i objekta spoznaje načini suvišnim odnos između njih,tj. naprosto ukine spoznajni akt. Kazat će se da je inteligencija osnova kozmosa, ali kao vrhunac zatražit će se ukidanje svake konkretne i fenomenalne misli s obrazloženjem da je takva misao uzrok transmigracije, a duh treba biti zapriječen u podsvijesti – ili višoj

[20] neznanja
[21] ČIČAK 1978: 501-502.
[22] ČIČAK-CHAND 1980: 21.
[23] Upanišade kao „kraj Veda“ ili „cilj Veda“. Postoji 12 velikih Upanišada iako ih je nađeno 200. Važnije su: Aitareya i Kauhsitaki na kraju Rg Veda, Chandogya i Kena Upanišade na kraju Samavede, Taittiriya, Katha, Shvetashvatara, Brihadaranyaka i Isha iz Yayur Vede; Prashna, Mundaka i Mandukya iz Atharvaveda
[24] ČIČAK 1978: 462.
[25] transmigracija duša , beskrajan krug ponovnog rađanja i umiranja; ČIČAK-CHAND 1980: 22.

svijesti ako hoćete (SD XI, str. 266).“[26] Ujević želi reći kako će se oprečnosti interpretacije pomiriti i sjediniti u *Jedno* (jedino) ispravno razumijevanje koje se doživljava u stanju više svijesti, odnosno u stanju stopljene individualne s kozmičkom sviješću. „Od više bogova doći će se do jednog duha“ jer jedino što postoji jest jedan Duh, odnosno jedna univerzalna svijest koja se manifestira kroz različite oblike i postoji na različite načine u isto vrijeme. Raznolikost oblika je razlog tome što ljudski um dolazi do pojma više bogova, no ustvari iza svega se krije Jedno i u trenu sjedninjenja individualne s kozmičkom sviješću, nestaju odnosi jer ne postoji onaj drugi kada je i taj drugi ja sam, to Ujević i misli kada kaže da „identitet između subjekta i objekta spoznaje načini suvišnim odnos između njih, tj. naprosto ukine spoznajni akt“. Ne postoje oprečnosti stajališta jer su one ustvari dvije strane jednog novčića odnosno, komplementarne su i srodne. On je „iskusiv u trenutku“, drugim riječima, sadašnji trenutak je stvarnost, jedino vrijeme koje zbiljski postoji je „vječno sada“ te se um više ne „klati“ niti „luta“ iz prošlosti u budućnost i obratno, već je stabilan, „usidren“ u trenutku. Onaj koji postigne takvo stanje svijesti, bit će oslobođen od ciklusa rađanja i umiranja.

Nadalje, opisuje razvojni put Brāhmana pa tako Brāhman počinje značiti vječnost samu po sebi, izvan vremena i prostora, ali ujedno i *manifestirajuće sebe* u pojavnom svijetu, ono što se maloprije nazvalo kozmička svijest.[27] Svaka individualna svijest u sebi sadržava kozmičku svijest jer sve što je proizašlo iz kozmičke svijesti zapravo i jest sama kozmička svijest. Kada od cjeline ode dio, taj dio sam za sebe jest cjelina. Kada individua prepozna da je cjelina, a ne dio, on je posigao oslobođenje[28].

Ujević zaključuje da politeistička religija ranog vedskog doba evoluira u panteistički monizam, koji u svom konačnom obliku predstavlja jedinstvo indiviudalnog principa Ātmana i univerzalnog, sveobuhvatnog principa Brāhmana.[29]

3.5. Ramanudža

U filozofskom eseju *Ramanudža*, Ujević upućuje na osnovne razlike između Rāmānujine i Šankarine interpretacije vedante, tj. Upanišada. I za Šankaru i Rāmānuju Bog je jedina realnost, no za Šankaru je fenomenalni svijet s konačnim indiviuduama, iako empirijski realan, ustvari iluzija[30], a za Rāmānuju, za kojeg je Bog isto jedina realnost, ništa ne postoji

[26] ČIČAK-CHAND 1980: 22
[27] ČIČAK-CHAND 1980: 22
[28] san. moksha
[29] Čičak-Chand 1980: 22
[30] san. maya

izvan te realnosti te je stvaranje svijeta i egzistencija stvorenih predmeta stvarna koliko je i Bog stvaran. Ujević objašnjava: „Za Šankaru vidljivi svijet postoji samo u sferi neznanja, u sferi prave spoznaje iščezava; gdjegod se čini da ima dvojstva, ima samo Jedinstvo koje izgleda drugo nego ono jeste. Za Ramanudžu brahman je transcedentan, različan i od individualne duše i od prirode, viši od jedne i od druge; približava mu se pijetizmom. (...) Ramanudža ustaje protiv svakog politeizma, ali ne protiv množine božjih atributa. Šankarina žudi za blaženstvom traži u brahmanu apsolutno jedinstvo, a blaženik Ramanudža naprotiv beskrajno bogatstvo. (...) Šankaru oslobađa razumijevanje Jednoga; Ramanudžu oslobađa samo milost Gospoda.“[31]

[31] ČIČAK-CHAND 1980: 22-23

4. Interpretacija pjesama

Nakon što je u prethodnom poglavlju prikazan pjesnikov interes za indijsku filozofiju te ostvarenje iste u raznim esejima i člancima, slijedi dokaz u kojem se putem interpretacije pjesama prikazuje utjcaj indijske filozofije u pjesništvu Tina Ujevića.

4.1. Interpretacija prolaznosti u kontekstu budističke filozofije

Prva plemenita istina o patnji glasi da je glavni uzrok patnje nepostojanost. Individualna egzistencija je također nepostojana te nju čini pet kategorija - skandha. Skandha je skup mentalnih i fizičkih pojava koje su u stalnoj promjeni. Sva iskustva povezana su sa tijelom i sviješću i kao takva su samo fenomeni te u sebi ne sadrže trajnu bit i zbog toga su uzrok patnje.[32] „I drži se u blaženstvu sunčane niti: / duša je radost. Samo tijelo pati. / Mladost je radost, i budi vječno mlad, / u procvalome svijetu neishlapljeni kad.“[33] Pjesnik naglašava kako čovjek treba osvijestiti da je duša, a ne tijelo.

U sljedećim stihovima ukazuje na ljudsku poistovjećenost s prolaznim stvarima: „Velik dio našeg portreta / jest naš stan i odijelo - / i njegovano tijelo / u kočiji velikog svijeta... / Mene zasipa bijeli prah cigareta / po kaputu / a ja sam vječno tragana silueta / na putu.“[34] Što će mu materijalna sigurnost kada je po svojoj prirodi prolazna, a u prolaznim stvarima nije stvarna sreća jer prolazne stvari jednom i nestaju, a ono što ostaje je čovjekova vezanost koja uzrokuje patnju. Kada se oslobodi od vezanosti nalazi slobodu i čini se da Ujević to uviđa u sljedećim stihovima: „Nama kojima ne pripada ništa, nama pripada svijet.“[35]

Nasuprot prolaznim stvarima koje imaju svoj početak postojanja i svoj kraj u toku vremena, jest sama vječnost: „Život osjećam kao sreću za koju nema sati“ piše Tin u *Blagodatima postojanja*. I sam naslov je karakterističan za trajnu radost koju spominje, za koju nema sati jer svijest je vječna te naprosto postoji bez združenosti s identitetom osobe koji je prolazan i ima svoj kraj postojanja. Nadovezuje „Zašto ne bi, djeca božja, mislila na vječnost, / nego na prolaznu slavu i pustahijsko vrijeme? / U tom su prolaznom vijeku košare voća i tečnost / koja će uvenuti kao lanjske krizanteme.“[36] Ujević progovara o nestalnosti

[32] ŠKORIĆ 2002: 45
[33] Iz pjesme *Savjeti Efeb*; TADIJANOVIĆ 1966: 36.
[34] Iz pjesme Autoportret ; TADIJANOVIĆ 1966: 269.
[35] *Kneževići Himerije*
[36] Iz pjesme Stoljeća ; TADIJANOVIĆ 1966: 267.

ljudske egzistencije, ukazuje na prolaznost samog života ukoliko ljudska pozornost nastavi biti na prolaznim stvarima, zašto ne bi umjesto toga, mislili na vječnost, usredotočili se na vječnost, a samim time i na trajnu bit koja se krije iza prolaznosti i svijeta kao obmane.

On nastavlja: „no čovjek se boji jednine i prostora bez sata - / on je prolaznost vijeka uprtio na leđa. / A vječnost usitnjena pala mu oko vrata, / i on sa zabludom časa beskrajno vrijeme vrijeđa / tu vječnost duboku bez kavge i nevrijednih ljudskih međa.“[37] Stanje Buddhe[38] je cjelovito i savršeno, stanje u kojem se cijelo postojanje percipira kao jedno i nerazdvojno zato Ujević kaže da se čovjek boji jednine i prostora bez sata jer u stanju Vječnosti (kozmičke svijesti), svijesti Buddhe, cijela egzistencija se percipira kao cjelovita zbilja i u svemu se vidi jedinstvo, dok je čovjek „prolaznost vijeka uprtio na leđa“, drugim riječima, čovjekov fokus je na prolaznim stvarima u prolaznom vremenu, stoga ljudi nisu ni vrijedni tog uzvišenog stanja koje im se krije „obješeno o vratu“, no usitnjeno, razdijeljeno. Kada bi težili za percipiranjem cjelovite stvarnosti, koja se krije onkraj prolaznih stvari, uvidjeli bi vječnost samu, odnosno postigli bi to stanje svijesti, „usidreni“ u trenutku, u kojoj nijedan nemir ni kavga ne mogu biti izazvani.

4.2. Od patnje do oslobođenja

„ Blažen ja, ako ne pobirem voće, / već kupim ono što je palo puteljkom. / I ako mi se par zrna do sitosti hoće, / i ako sam uvijek zadovoljan dijelkom. / (...) Meni je možda i glad bila junačka šiba / da se popnem do sfere pravednih i svetih.“[39] Gladovanja što ih je pretrpio te patnje koje je njegovo tijelo preživjelo dovelo ga je do jedne vrste oslobođenja. Nije mu potrebno puno za radost, zadovoljan onime što ima, ne žudi za hranom. Niti Buddha nije mnogo jeo, tek toliko koliko mu je bilo dano jer je bio oslobođen žudnja tijela, a možda baš na njega i misli Ujević kada kaže da mu je junačka šiba pomogla da se popne do sfere pravednih i svetih.

„Blaženstva se neću odreći u jadu, / ni bogatstva u prljavoj krpi“[40]. „Pjevajte u mom srcu, zvijezde sklada! / Ja branim iskre mozgom svoje Tajne, / Ja rađam radost trupom svoga jada, / a moje noći postale su sjajne.“ Patnja je cijena radosti, a jednom kroz patnju postignuta

[37] Iz pjesme Stoljeća ; TADIJANOVIĆ 1966: 267.
[38] Buddha je postojao kao povijesna osoba, no rođen je kao Siddharta Gautama. Samo značenje riječi buddha je prosvjetljen. Dakle, nakon prosvjetljenja, nazvali su ga Buddha ili Prosvjetljeni.
[39] TADIJANOVIĆ 1988: 212 ; Iz pjesme Blažen ja, ako ne pobirem voće.
[40] POPOVIĆ 1964: 175 ; Iz pjesme Luka svih nadanja.

ona vječno traje jer to je radost Duha, što se ogleda i u pjesmi *Izjava za dostojnost*: „Ja sam osladio lice tuge / da bi u svetinji Kraljevao Duh.[41]

Pjesnikov zadatak je traženje, no cilj velikih pjesnika nalaženje, rekao je jednom Ujević. On je u ulozi tragatelja za oslobođenjem od obmane života, tragatelj za višim smislom i nije li pjesnik, on je patnik sve dok ne dosegne stanje Buddhe. „Nisam li pjesnik, ja sam barem patnik / i katkad su mi drage moje rane. / Jer svaki jecaj postati će zlatnik, / a moje suze dati će đerdane.“[42] Prolazak kroz patnju donosi oslobođenje od poistovjećivanja s patnjom i to su ti zlatnici, đerdani o kojima Ujević govori.

O istome progovaraju i sljedeći stihovi iz *Hymnodie to mou somati* gdje Ujević nadilazi patnju: „Dijete, ne bijah jak, ali sam pregorio suze. / Jedva bijah zdrav, no odrekoh se tuge. / Ako mi svemirska mijena najbolje radosti uze, / plač i bahtanje ja ostavih za druge. / Znamenit je život ovoga važnoga crva, / no on se odrekao toliko slaboća.“ Eksplicitno se obraća tijelu i njegovom zadatku u ovom životu: „Kad je tvoje djelo bilo svladati sve patnje, / sve zločine protiv tebe kroz godine duge, / ustrajati, žrtva svijeta, raspet sâm bez pratnje, / i opet se uzvinuti na obzore druge“ Nadišavši muku svog osobnog i samotnog raspeća doživljava iskonskog sebe. On slavi patnju jer ona vodi do otkrivenja sebstva: „O moje tijelo! U tebi otkrih iskonsko trojstvo: / tvoju visinu, dužinu i širinu, / u tebi nađoh duh i dušu, moje svojstvo, mojstvo“.

Nakon što je svladao tjelesne patnje došao je do blaženstva duha: „Slavim tvoj otpor, tvoju ustrajnost, tvoju snagu, / makar i snagu patnje, strpljivu patnju diva, / o moje tijelo! ti silno još na grobnom pragu, / pa što si nego savjest i moćna duša živa?“ Zahvaljuje svome tijelu što je patilo jer patnja ga je dovela do pročišćenja i istinke radosti i snage. Sva patnja tijela na kraju vodi do vrhovne spoznaje – otkrivenja vrhovne istine čija spoznaja nadilazi kategoriju razuma. Ona je stečena mudrošću i intuitivnim iskustvom kako u budističkoj tradiciji tako i u samim uvidima Tina Ujevića.

Pjesnik otkriva svoju pravu prirodu: „Pa što si nego izraz napokon budne svijesti / iznikle iz svih mračnih zakutaka svijeta, / iz svih mrtvih stanja stvari — jedinstvo svih česti, / što ih atom na putu kroz kozmos u cjelini sreta?“ Napokon uviđa cjelinu koja on jest. Razumije da je on sam „budna svijest“ što se zapravo odnosi na *Probuđenog,* to jest Buddhinog stanja svijesti.

Osim tjelesne patnje, čežnja proizvodi duševne patnje koje se iščitavaju u sljedećim retcima: „S ranom u tom srcu, tamnu i duboku, / s tajnom u tom trudnom i prokletom biću, /

[41] POPOVIĆ 1964: 162.
[42] PAVLETIĆ 2005: 151.

sa zvijezdom na čelu, sa iskrom u oku / gazi stazom varke, mrtvi Ujeviću; // smrt je tvoja ljubav pri svakome kroku, / smrt je u tvom iću, u tvojem piću, / smrt je u tvom dahu, i u tvojem boku, / smrt, i smrt, i smrt u Nadi i Otkriću.[43] Čežnja za stapanjem s Božanskim koja se očituje u prvom stihu; nerođeni Buddha koji se krije u njegovom biću te on gazi stazom obmane što je i razlog zbog kojeg se osjeća mrtvim. Zvijezda na čelu simbolizira treće oko[44] i kada se jednom to oko probudi, uvidjet će krajnju zbilju. Progovarajući o smrti, on misli na smrt obmane za kojom slijedi otkriće stvarnosti koja zapravo jest.

Da pjesnik progovara o smrti u takvom kontekstu, potvrđuju i sljedeće rečenice iz *Poja tmine*: „Biti sretan ili nesretan, meni je tada svjedeno, jer je sreća i nesreća obmana; a blaženstvo je jedino u srcu Boga, to jest u svijesti o ništavnosti i prolaznosti naših „istinskih" bolova i naših „lažnih" sreća." Mnogi otuda zaključuju da nisam religiozan, a drugi naprosto da nisam revolucionaran. Moje oči, naime, mirno zure u šuplje oči smrti."[45] Dakle, on smrt ne vidi u kontekstu kraja života, već kao smrti neznanja i iluzije koju čovjek percipira kao stvarnost.

4.3. Temeljno učenje filozofije Upanišada u Tinovoj pjesničkoj prozi i poeziji

U sljedeća dva poglavlja prikazana su fundamentalna obilježja filozofije Upanišada koje se ogledavaju u njegovoj prozi i poeziji.

U prvom dijelu prikaza pjesnik ističe filozofiju monizma te težnju za postizanjem jedinstva, u drugom dijelu pjesnički ilustrira čežnju za ostvarenjem Brāhmana dok u trećoj posebno ističe istovjetnost Brāhmana i Ātmana, odnosno kako je pojedinac (on sam) zapravo cjelina (kozmos) koji tek treba spoznati da to jest.

4.3.1. Filozofija Upanišada u pjesničkoj prozi

Sve stvari koje vidimo za Ujevića su tek pojave i obmana sukladno učenjima budizma i hinduizma: „Ne marim da imam zakrpljene lakte, ja znam da je svijet obmana. Ne marim da me ljudi cijene ni da o meni govore, ja znam da je svijet obmana. Biti sretan ili nesretan, meni je tada svjedeno, jer je sreća i nesreća obmana; a blaženstvo je jedino u srcu Boga, to

[43] STAMAĆ 2005: 178.
[44] Aynna čakra, po indijskoj filozofiji centar svjesnosti ili unutarnjeg viđenja.
[45] POPOVIĆ 1965: 27.

jest u svijesti o ništavnosti i prolaznosti naših „istinskih“ bolova i naših „lažnih“ sreća.“[46] Dakle, smisao života ne nalazi u svakodnevici ljudi, u prividnim stvarima, već u stanju sjedinjene svijesti s Apsolutom koja vidi onkraj iluzije te uviđa pravu, istinsku i cjelovitu zbilju što piše u nastavku: „Ja se bojim, ja se bojim da i naša nauka nije dobrim dijelom samo tangaraska boja na tkaninama obmane. Što može da najsavremenija nauka doda mudrosti, drevnoj, Upanišada? Savršeni čovjek već na zemlji stresa svoje želje; kada se oslobodio požuda, on postaje jedan i isti sa Brāhmom. Ali ni razum, ni nauka, ni sveta djela nas ne podižu do savršenog dobra; samo kontemplativni niz i blažena ekstaza vode do bitnosti Boga.“[47] Tako Ujević piše u *Poju tmine* što je vrlo slično stihovima iz *Kozmogonija* i prikazuje temeljno učenje Upanišada: „Treba sabrati rojeve zvijezda i naći sveto jedinstvo.“

No, valja istaknuti da na samom početku *Poja tmine* Ujević ističe kako se osjeća Indijcem i time dodatno potvrđuje svoj život kao težnje za blaženstvom, odnosno kao težnju za sjedninjenjem s Brāhmom. „'Mi Indijci, mi živmo pod zakonom Noći. Mi smo uronjeni u Vječnost, u Jedno' bilježi Rabindranath Tagore. Ne znam, možda imam u sebi više duša, ali sam i ja kadikad Indijac. Kuda god se okrenem, što god da činim, izgleda mi da sam pod zakonom Noći, Vječnosti, Tišine. Kao da sam u srcu Boga. Kao da sam na dlanovima Božanstva. I, čudnovata stvar, ja sam od onih što još umiju da se valjaju po travi i da zaspu motreći rijeku. Ja gutam dubinu dubokoga, tišinu tihog i jezu samoće.“

4.3.2. Filozofija Upanišada u pjesmi Mistički prostor noći

S obzirom na prikazano u prethodnom poglavlju, slijedi interpretacija pjesme Mistički prostor noći.

Nepraktični, za život nesposobni, osjećati se
za mir u licu Gospoda, izvan buke i napora.
Zrako nevidljivih zvijezda,
željo za blaženstvom,
izvan tijela,
izvan tvari,
u duhu.
U plavoj blagoj magli,

[46] POPOVIĆ 1965: 27.
[47] POPOVIĆ 1965: 27.

u Gospodnjem spokojstvu.
To nije pjesma, ni umjetnost:
ljubav,
blaženstvo,
tišina.
Nemoguć sebe iskazati,
nemoguć sebe isplakati,
sam, neznan i dubok,
sanjareći.

Već u prvoj strofi nalazi se temeljna ideja koja se prenosi i na sljedeće stihove. Mir u licu Gospoda, kao ekvivalentna tvrdnji „Kao da sam na dlanovima Božanstva“ iz *Poja tmine*. Unutar sebe, on teži tom vrhovnom osjećaju ljubavi i blaženstva. U njemu se javlja želja za blaženim mirom – nirvanom. Jer biti u Gospodu znači biti izvan tijela, u nepoistovjećenosti s tijelom i materijalnim, u samome duhu, u samoj biti – u ljubavi, blaženstvu, tišini. Tim riječima on opisuje stanje nirvane koje je nemoguće dovoljno opisati dajući na značenju svakoj riječi zasebno time što svaka stoji u svome stihu. On sanjari o svojoj vrhovnoj težnji i osjeća nemoć da riječima iskaže ono što osjeća kada govori o Jedinstvu i stapanju s Brāhmanom – blaženstvom.

Đerdan zvijezda,
jamatvo luna,
kakva milošta sa vas struji i teče.
O blagosti, o svetinjo čistog duha,
tamjane,
dok sam još duhom u svijetu, ja sebi utvaram
da ću se ubiti ili oženiti;
ali ovdje neću ni braka a ni svoje krvi,
jer sam ovdje za vječnost vječan,
i jer sam beskrajno mrtav.

On se obraća Božanskom koristeći riječ „blagost“ i sintagmu „svetinjo čistog duha“ i govori da u ovaj život nije došao da se oženi i da slijedi zapovijedi svojih osjetila jer nema želju za svojim potomstvom. Drugim riječima, on nije došao ovdje da slijedi sebične pobude

što se u Upanišadama tumači kao njegovanje samoodricanja što je preduvjet za ispravnu spoznaju. S podsjetnikom na rečenicu iz *Poja tmine* gdje pjesnik govori da se ponekad osjeća kao da je na dlanovma Božanstva, Ujević nastavlja stihovima koji afirmiraju njegovu vrhovnu težnju:

„Moj je san izabrao kao uzglavlje dlane
jednoga Boga,
moja se ljubav rastapa i krvari od ljubavi
Hrista,
i ja se vraćam u ono Ništa koje je Sve,
u ovaj mir koji je život.“

U Upanišadama rečeno je kako je cijela egzistencija zapravo Brāhman – cjelina, gdje se govori o praznini koja je zapravo punoća. I sam Buddha je rekao da je ono što treba postići praznina, a time slijedi ispunjenost blaženstvom (nirvanom). To je praznina koja je nepromjenjiva, neuvjetovana, nestvorena i sveobuhvatna i kao takva izvan kategorija razuma, ima bitne značajke apsoluta.[48] I zato se on vraća u ono Ništa koje je Sve, Životu samome koji je Brāhman, a time i cjelina, blaženstvo, mir. Ujević se rastapa u Njemu i on postaje On, što referira na rastapanje Ātmana u Brāhmanu – u duhovnom počelu koje je vječno i neuništivo. Drugim riječima, pojedinačna duša shvaća kako je cjelina sama, odnosno kozmička duša (Brāhman) što „oslikavaju“ sljedeći stihovi:

Ta kako je slavno reći: ja nisam ja, ja sam On,
i ja očekujem da budem pravi i čisti
u čistome duhu.
Ja donosim ovamo dvije čiste usne,
dvije čiste ruke
i čisto srce
neoskvrnjeno,
u stanja bez riječi,
u molitve bez žamora;
duša je tiša nego tiha voda,

[48] ŠKORIĆ 2004: 56-57

ško kaplje u spilji
u mekoći zagrljaja noći.

Gradacija tišine od *stanja bez riječi* u kojem je pjesnik savršeno prazan (za čim slijedi blaženstvo), zatim *molitve bez žamora* pa sve do *tihe duše*. Molitve bez žamora referiraju na tihe molitve duše, posvećene Božanskom bez puno ili ikakvih riječi, jer tišina je u funkciji same molitve pa zatim kaže kako je duša tiša nego tiha voda koja je stopljena u zagrljaju noći, odnosno u zagrljaju Vječnosti. Što ponovo podsjeća na riječi iz *Poja tmine* kada kaže da se ponekad osjeća kao Indijac koji je pod *vječnim zakonima Noći, Vječnosti, Tišine,* kao da je *na dlanovima Božanstva* što ukazuje i sljedeće:

Slabućo milja,
slatkućo draganja,
radosni pogrebe,
ja silazim u naručje Onoga
kojega niko ne zove
pravim imenom,

Boga nitko ne zove pravim imenom jer ga nisu spoznali. Misao i riječi ne mogu dočarati bit Boga. Oni koji se ne usuđuju ići onkraj riječi i koncepata ne mogu nazvati Boga pravim imenom. Onaj koji spozna Boga unutar sebe sjedinjen je s Brāhmom, no ta spoznaja nadilazi intelekt. „Govor i misao uzmiču od njega i ne mogu ga naći.“[49] On u nastavku i dalje pjesnički slika težnju za sjedinjenjem s Brāhmom:

moji grijesi se penju na svoju tezulju
u ruke Boga.
I tu ću zaspati.
Kao u krvi ruža,
kao u snijegu lijera,
kao u vinu vrta,
savladan od dobra,
do umora pijanstva

[49] Iz Taittiriya Upanišada ; HIRIYANNA 1975: 71.

u san bez svijesti
daleki, ljubičasti,
san boja i slika;
u zvuku,
u mirisu,
prelesti.

Ako se ikada prenem
iz naručja svetog,
i potarem oči od magle Boga,
bit ću iznenađen (tajno sve dobrote)
što moja ćelija golih zidova
ne lebdi u lazuru
no pripada zemlji.

U stihovima zadnje strofe se nalazi Tinova intimna molitva Bogu da se, čak i ako izgubi vjeru u Njega pod teretom privida svojih ovozemaljskih slabosti, uvijek i iznova prisjeti tko je i što je njegovo ishodište, kome i gdje on istinski pripada. Čak i u svome zemaljsko-smrtnom propadanju.

Stihovi „ja jesam prah i život, i cjelost svjetlosti, i ništa više“[50] i „danas smo mi suština, / o mi koji jesmo, / danas smo mi istina,/ i duh i bog i sve smo!“ dodatno naglašavaju pjesnikovu iskonsku prirodu te afirmiraju temeljne misli filozofije Upanišada – sjedinjene individualne duše s kozmičkom. Sljedeća interpretirana pjesma također ističe Tinovu upoznatost s filozofijom Upanišada[51].

4.3.3. Par taktova iz astrologije

U podnaslovu pjesme se nalazi: *Evanđelje svjetla / Kozmogonijska upanišada* što upućuje i potvrđuje njihov utjecaj na Ujevićevu pjesmu.

U Isha Upanishadama Brāhman je opisan kontradiktornim obilježjima: „Ono se kreće; ono se ne kreće. Ono je daleko; ono je blizu, Ono je u svemu tome, također i izvan svega

[50] Iz pjesme Hymnodia to mou somati.
[51] Iako ih ima 200, nepoznato je kojima se Ujević služio, no svaka izražava monizam kao glavno učenje, tj. da je zbilja ne-dualne prirode.

toga.“ U razgovoru između učitelja Badhve i učenika Baskalija, učitelj odgovara na učenikovo pitanje o Brāhmanu: Brāhman ne možemo spoznati iako Brāhman možemo biti. Onaj tko spozna Brāhman, bit će Brāhman.“[52] Čak i prije nego ga dosegnemo, možemo shvatiti da Brāhman nije ono što jest jer, budući da je On istovjetan s čovjekovim sebstvom, to jest njegovim postojanjem, ono je neposredna izvjesnost. Ne možemo si predočiti apsolut, no ipak smo u neposrednom dodiru s njim u našem sebstvu. Dakle, nikad ga ne možemo ne doseći.[53] Navedeno Ujević slika riječima:

> Prostor ima volju. Prostor traži prostora.
> Dušo, samo misli: Svemir se širi.
> On biva veći. Biće napada nebiće.
> Biće vrši najezdu. Dok se svemir širi
> I ja se širim. Svjetlo raste
> I duh biva veći. Ta misao molitva.

On se poistovjećuje sa svemirom, dok se svemir širi i on se širi. Svemir je beskrajan prostor, a pjesnikova nutrina i zbilja isti je taj prostor. To je proces koji vječno traje. Ātman je zapravo Brāhman koji tek mora spoznati da to jest. Drugim riječima individualna svijest mora spoznati da je zapravo kozmička svijest. Ona se širi i raste sve dok ne dosegne Brāhmana. Baš kao što Tin piše u *Aupanišada fragmentu*: „'Ja sam cijeli ovaj svemir', tada je dostigao najviše sjedište. U tome obliku on je lišen želja, nema više straha ni krivice...Duh zagrljen od atmana, koji je sama spoznaja ne vidi više vanjskih ni unutrašnjih stvari. Tada je svaka njegova želja umukla, jer on želi sami *sebe-samnost.*“[54]

Čežnja za transcendiranjem konačnog bića, odnosno ostavrenje Brāhmana u vlastitom sebstvu, kao najviši životni ideal u koji vjeruje progovara u nastavku kao što se očitava i čežnja koja mu stvara agoniju.

> „I ja sam obožavao zvijezde,
> Dugo se klanjao suncima,
> Ali ta svjetla vjera zvijezda još nije najveća,
> A ono Sveto Polje Jedinstva još nismo našli.

[52] HIRIYANNA 1975: 72.
[53] HIRIYANNA 1975: 71-72.
[54] ČIČAK 1978: 461.

Kult je još pitanje i zdušno traženje.
Slova na nebu jesu priča kozmogonije.
Ali još traje, traje stvaranje
I još traje i rastvaranje;
I još smo svjedoci velike agonije.
O vjero! Vjero!
Jer tu je svjetlo božansko i moć božanska,
I tu je kozmos božanski i kozmos božanski,
I tu je život božanski i smrt božanaska.

Posljednja tri stiha označavaju transendiranje dvojstva. I smrt i život su jedno kao dvije strane istog novčića te je sve prožeto božanskim, odnosno Brāhmom.

Ujević najavljuje vlastite spoznaje i objavljivanje istih, dapače on nabraja neka imena ljudi koji su revolucionarno mijenjali sliku svijeta, neki sa znastvenog stajališta, drugi pak s indijsko-filozofskog te kao da se izjednačuje s njima:

...Eratosten, Kopernik, Galilei, Kepler, Newton,
Einstein i Eddington...,
O drage knjige Kučere i Flammariona
I neke bijede Michaela Sussona,
I kako kozmički eros štrca u prostor spermu čuda.
Rizmom papira upisat ću što Vahniki nije dao
I što jo ni Rabindranath Tagore nije znao...

5. Zaključak

Možemo zaključiti da je Tin Ujević bio jedan od onih koji se pitaju koji je smisao ovog života te postoji li neka viša svrha od one koja nam je dana ulogama koje trebamo igrati u društvu u kojem smo se našli i koje to od nas očekuje.

On je u danom društvu, bio u funkciji izricatelja bića, odnosno pjesnika koji progovara iz vlastite dubine, one koja se krije onkraj „maske“ pojavne osobnosti. Naizgled, on može biti samo boem, no njegovo stvaralaštvo je neodvojivo od njegove osobnosti, a dio nje čine njegovi interesi.

Čitajući mnoge knjige koje se tiču indijske kulture, filozofije i poezije, osim što je doprinio njihovim prevađanjima, tragao je za smislom. U tim tekstovima on je našao bit i umjesto odgovora na pitanje tko je on sam i koji je smisao života, odgovor mu je došao u obliku osjećaja gdje *zgnječen veličinom neba* osjeća jedinstvo s cijelom egzistencijom. Čini mi se kako je cijelog sebe, tako intimno, „stavljao“ na papir i ujedno, tim intuitivnim procesom pisanja, otkrivao vlastitu bit.

Smatram kako je tema o prisutnosti indijske kulture u Tinovu životu nedovoljno istražena i nedovoljno tumačena u tom kontekstu. Za bolje shvaćanje Ujevićeve poezije, treba uzeti u obzir njegov osobni život. I, premda ne možemo ući u njegovu svijest i sasvim točno znati koje značenje se krije iza pjesama, trebamo dublje pogledati u indijsku filozofiju, baš kao što je to i Tin učinio pa bi možda, prilikom čitanja i interpretacija, uvidjeli drugačiji kontekst i vidjeli pjesme iz jedne sasvim drugačije, za razliku od zapadnjačke, istočnjačke perspektive.

Isključivo poimanje filozofije i njegovih pjesama sa zapadnjačkog kuta gledanja nije dovoljno cjelovito za nekoga tko se smatrao čovjekom svijeta te studiozno istraživao istočnjačku kulturu baš kao i zapadnjačku. Drugim riječima, mnoge interpretacije ne obuhvaćaju širi kontekst njegova stvaralaštva koji ujedinjuje i Zapad i Istok u smislenu cjelinu Tinova traganja, a možebit i nalaženja životnog smisla.

6. Izbor iz bibliografije

Literatura:

ČIČAK R. (1978.) „Indija u djelima Tina Ujevića; Izvori i obrada tekstova“, u: M. Matković (ur.) *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti,* knj.16, Zagreb: 435-535.

ČIČAK R. (2002.) Rabindranath Tagore u zapisima Tina Ujevića, u: Lukšić I. (ur.) *Hrvatska i svijet,* Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, str. 181-192.

ČIČAK-CHAND, R. (1981.) „Tin Ujević – zapisi o Indiji“, *Croatica,* god. 11/12: 11-24.

HIRIYANNA, M. (1975.) Osnove indijske filozofije, prev. V. Špiljak, Zagreb: Naprijed

POPOVIĆ V. (ur.) (1964.) *Ujević; Sabrana djela*, svezak treći, Znanje: Zagreb

POPOVIĆ V. (ur.) (1965.) Tin Ujević; Pjesničke proze i prepjevi, sv. Peti, Znanje: Zagreb

STAMAĆ A., Pavletić V. (ur.) (2005.) *Tin Ujević; Izbor pjesama I*, Matica hrvatska: Zagreb

ŠKORIĆ, M. (2004.) *Kratak pregled indijske filozofije*, Zagreb: Naklada MD

TADIJANOVIĆ D. (ur.) (1966.) *Tin Ujević; Sabrana djela*, sv. petnaesti, Znanje: Zagreb

Sažetak

Završni rad *Refleksije indijske filozofije u pjesništvu Tina Ujevića* dokazuje i prikazuje kako se navedena filozofija ogleda u pjesnikovu stvaralaštvu, napose u poeziji te se sastoji od dva dijela dokaza.

U prvom dijelu se navode i interpretiraju relevantni eseji, članci i spisi dok je u drugom dijelu izložena interpretacija par pjesama u kontekstu temeljnih ideja indijske filozofije. Za jasniji uvid u interpretaciju eseja i pjesama, naglašava se bitna razlika u načinu spoznavanja svijeta i sebe zapadnjačke i istočnjačke filozofije te sticanju znanja o istom. Zapad spoznaje putem racionalnosti i uma dok je glavno obilježje indijske filozofije nadmentalna samospoznaja.

Pjesnik je htio spoznati sebe, no da se vodio indijskim načinom dokazuje njegova literarna ostavština. Preko 300 stranica njegovog proznog stvaralaštva odnosi se na kulturu, povijest, poeziju i filozofiju Indije. Po pretpostavci da su ga najviše i zanimale, najviše je i prevađao te komentirao filozofiju hinduizma i budizma. Pišući o budizmu naglašava pojam prolaznosti materijalne egzistencije te ljudsko poistovjećivanje s njom kao uzrok ljudske patnje. Raspravlja i o mādhyamici, kao budističkom pravcu te izlaže njegovo poučavanje o životu kao obmani i težnju vrhovnoj istini koja se spoznaje nadmentalnim iskustvom. U esejima koji se dotiču filozofije vedante a najviše u eseju *Aupanišada fragment* naglašen je monizam, odnosno jedinstvo Ātmana i Brāhmana, drugim riječima, sjedninjene individualne svijesti s kozmičkom te opisuje razvojni put Brāhmana. Nadalje, u eseju Ramanudža komentira Rāmānujinu i Šankarinu interpretaciju vedante.

Zatim slijede interpretacije pjesama koje prikazuju i ukazuju na utjecaj indijske filozofije u Ujevićevom pjesništvu. U ovom radu je prikazan budistički smisao prolaznosti i patnje, kao i njen krajni cilj – oslobođenje. Osim temeljnih učenja filozofije budizma, u kontekstu hinduističke tradicije u Ujevićevom pjesništvu se uviđa težnja za sjedinjenjem s Brāhmanom, što je ilustrirano interpretacijom pjesničke proze *Poja tmine* te dvjema pjesmama: *Mistički prostor noći* i *Par taktova iz astrologije*.

Prema tome, može se zaključiti kako je Ujevićev ne samo interes već i aktivno proučavanje Dalekog Istoka bitno utjecalo na njegovu poeziju te sveukupo stvaralaštvo. Uzevši to u obzir, stvaramo širi kontekst za bolje razumijevanje njegovih pjesama.